

zaak van het
Voetius,
beweren, dat
natuur. Wie
in beschieden
ge bezwaren
uitgenoemde
n het eerste
dit louter een
en gedachte,
heeft opge-
elijke natuur,
gevoerd, dat
wel is van
Voetius
en deze gan-
r. en die be-

erking maken

lom met dit
en het besef
het ik en
Vrijheidsleer
het recht
ardsche goed
lij moet over
ng van ieder
deering voor
olle waar is,
rom het gaat
ter de vraag,
wat hij het
m, dat ieder,
heid is, zal
schelijk, maar
wel vanzelf,
m moet zijn
in eigen loon
eigen huis,
milieu etc.
an het echt-
een gansch
lachte voort-
van grond
meest alge-
menselijke
lom niet op-
velen, zelfs
privaat-bezit
het meeron-
f althans te
uitgaat van
dijn is op
deft voor de
ng.

ide.
van River
tegenstelling.
wees daarop
ling van het
op het eerste
enstelling is
nchapelijk
eigenlijk zoo:
geweest: ge-
le probleem-
de beschou-
er zoude wil
at-eigendom
en laat ook

escheurd
a.
heb gehad-
c.

vervulde in
t geloof prijs
aren onder-
rheid en
ouvenirs.

d op „Strikt
r zijn eigen
chten. Maar
naam gekost
d recht der
teitsstichting
naafd, dat er
anval is ge-
Strikt geno-
lieten, vrien-
an duidelijk

he Waek-

buitengewone
end gemaakt
leerde hooger
een, toen we
tenschap
17 tot 126 —
n kennis en
we vroegen:
nensch-kind

straks het private voor het gemeenschappelijke ver-
dwylen. Doch, staat de kwestie zoo? Mogen wij
van uit dit standpunt de dingen beschouwen?
Ik heb gepoogd uit de Schrift aan te toonen, dat
zij ons geen enkelen grond voor dit standpunt
aan de hand geeft, en ik wil dit nu ook nader
bewijzen. Daartoe moeten wij ons uitgangspunt niet
nemen in Israëls wetgeving, want hier hebben wij
te doen met den toestand, zooals hij door de zonde
geworden is, maar wij zullen teruggaan tot de
schepping van den mensch naar Gods
beeld. Daarin ligt immers de grond voor den
eigendom. Laat ik nog eens er op mogen wijzen,
dat de Schrift het eerst van den eigendom spreekt
in het nauwste verband met onze formeering naar
de gelijkenis Gods. Laat ons menschen ma-
ken naar Ons beeld en naar Onze ge-
lijkenis, en dat zij heerschappij heb-
ben... lezen wij in het scheppingsverhaal (Gen.
1:26). De heerschappij, dat is het wezen van den
eigendom, staat dus met het beeld Gods in het
nauwste verband. Zij vloeit daaruit onmiddellijk
voort. De mensch, die de beelddrager des Eeuwigen
is, wordt tot eigenaar gesteld, om ook daarin de
gelijkenis des Scheppers te vertoonen.

In het beeld Gods ligt het uitgangspunt.
Dat hebben de roomschen goed begrepen.

Hun leer van den eigendom wordt door hun
opvatting van het beeld Gods beheerscht.

Zoo moet het ook bij ons zijn, en wat zien
wij dan in het beeld Gods? Is daarin de tegen-
stelling van privaat of communaal; van persoon-
lijkheid en gemeenschap; van individueel en soci-
aal? Allermint, want, en hierop komt het aan,
in God Zelf is de goddelijke, volkomen
harmonie van persoonlijkheid en ge-
meenschap. In Hem is het individueele in de
drie personen van het goddelijk wezen, die naar
luid der Schrift, en voorzover wij menschen on-
derscheiden kunnen, onderscheiden zijn in per-
soneele namen, werken, eigenschappen en eer, en
in Hem is de gemeenschap van het esne, goddelijk
Wezen. God is één, en toch aanbidden wij den
Vader, den Zoon en den Heiligen Geest, en die
harmonie spiegelt zich af in den mensch, die naar
het beeld van den drieëenigen God geschapen wordt.
En die harmonie tusschen het persoonlijke en
sociale houdt God dan ook altoos vast. Die samen-
stemming, die de zonde verstoort, wordt door Hem
in de genade weer hersteld. Want spreekt van
die harmonie niet in duidelijke klanken het Pink-
sterwonder? Het eene Pinkstervuur daalt op
allen, en allen worden vervuld met den Hei-
ligen Geest, maar dat vuur splitst zich in ver-
deelde tongen, die glansen boven een tegelijk, en
op ieders hoofd, dat is het individueele, is een af-
zonderlijke Pinkstervlam.

Wetnu, in die harmonie ligt de grondgedachte
van onze beschouwing.

Wanneer wij uitgaan van de schepping naar
Gods beeld en dat beeld Gods ook in den eigen-
dom vinden, is het dus niet de vraag, wat het
is, of privaat of communaal, maar wordt het ons
duidelijk, dat beide in de gelijkenis des Scheppers
besloten liggen. De staat der rechtheid zou dus niet
gekend hebben uitsluitend privaat of louter gemeen-
schappelijk bezit, maar beide, of liever de eenheid,
de harmonie van beide. En zoo zal ook in den
staat der heerlijkheid niet gevonden worden indi-
vidueel eigendom, wanneer we zoo tenminste kun-
nen spreken, met uitsluiting van het gemeenschap-

¹⁾ Zie artikel VII.

mogelijk in zulk een kort tijdsbestek, en dat te
midden van vele bezigheden en besommeringen,
die voor bijna ieder ander meer dan genoeg zou-
den zijn om er onder te bezwijken, — hoe is het
mogelijk dan nog bovendien zoo'n doorwrochte ver-
handeling te schrijven, zulk een bronnenstudie door
te maken? En al zijn we tot het vellen van een
eindoordeel onbevoegd, toch zouden we geneigd zijn
den palm der overwinning aan Dr. Kuypers toe te
kennen. We kunnen 't ons haast niet denken, dat
er tegen dit heiliger, machtiger dan het eerste,
nog een ander heiliger, machtiger dan het eerste,
zou kunnen aangewend worden.

En bij de opening der Vrije Universiteit getuigde
Hr. Elout van Soeterwoude van dit meesterstuk
van polemie, dat deze staatsrechtelijke en histo-
rische toetsing den schrijver, bij de oude rechten,
nieuwe rechten toevoegde op doctoraat, profess-
taat, rectoraat en op waardeering van zijn broeder-
lijken zin.

Achter „Strikt Genomen“ zijn nog drie Bij-
lagen geplaatst:

I. De vroomheid der taal. Over „Heere“
of „Heer“.

Dr. Bronsveld kende menschen, die in Heere iets
meer zagen dan in Heer. Sommigen meenden, dat
het een pluralis is, en dat er dus de Drieën-
heid mee wordt gehuldigd. En hij vroeg, of Dr.
Kuypers dan nooit menschen ontmoet had, die een
heer, zoodra hij „Heer“ zegt tot God, gaan wan-
trouwen. Ook Ds J. Graansma, Chr. Ger. Predt te
Enschede, had met zulke menschen kennis gemaakt,
merkte in De Bazuin van 12 Maart 1880
op, dat voor vele minder ontwikkelden, onder de

pelijke, of omgekeerd, maar de wonder hemelsche
samenwerking tusschen die beide, gelijk de maat-
schappij van het nieuwe Jeruzalem in elk opzicht
de volkomen harmonie tusschen persoonlijkheid en
gemeenschap zal kennen. Daarom is naar mijn vaste
overtuiging uit de geschiedenis der schepping niet
deze conclusie te trekken, dat b.v. socialisatie on-
geoorloofd is, omdat God niet den communalen
maar den privaat-eigendom gewild heeft. De Schep-
per heeft beide gewild. Hij heeft de harmonie tus-
schen beide gewild, gelijk ook in Israëls wetgeving,
wat ook Dr. van Es erkent, telkens die harmonie
naar voren treedt. En wat den toestand na den
zondeval aangaat, zeker dan wijzen zich de ver-
houdingen. Dan krijgt het privaat-bezit scherper
vormen, en is de gemeenschaps-eigendom moeilijk
te realiseren, doch alleen omdat in ons hart de
zonde en de hebzucht woont, maar dit is een ge-
volg van de zonde. Zij maakt de verwerkelijking
der communale gedachte onmogelijk, en is dit
niet een der hoofdbezwaren, die tegen
de leer der socialisatie door ons wordt
ingebracht?

Ik hoop hierop nog nader terug te komen.
Alleen nog een opmerking.

Zooeven sprak ik van drie bezwaren, en ik
noemde er tot nu toe slechts twee. Het derde
bewaarde ik voor 't laatst, en dat is dit, dat m. i.
in de beschouwing van den eigendom, en vooral
in de strenge verdediging van het privaat-bezit,
de argumentatie te veel is gebaseerd op enkele
losse uitspraken der Heilige Schrift. En dan wor-
den we als vanzelf eenzijdig. Het gaat om de
grote Schriftgedachte, en om de hoofdlijnen, die
in Gods openbaring gegeven zijn, en alleen als
we die vinden kunnen we ons pad veilig bewan-
delen. Mijn doel was niet anders dan een enkele
dier lijnen te belichten, en ik hoop, dat mij dit
gelukt is.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

XXIX.

Kant als zedeleeraar.

De Koningsberger kluzenaar is dus de schepper
van de ken-kritiek, het vak, dat sindsdien in het
centrum van de moderne wijsbegeerte staat.

Natuurlijk heeft het nageslacht de kritiek van
Kant niet kritiek-loos aanvaard. Al heel vroeg zijn
de duellanten gekomen, die tegen den reus in het
krijt traden. Trendelenburg, Zeller, Ed. von Hart-
mann, — om slechts enkele namen te noemen, —
hebben zich „aangejord“ om te bewijzen, dat Kant
in ieder geval niet het bewijs heeft geleverd,
dat de buitenwereld niet aan onze voorstelling
beantwoordt. Ze hebben duidelijk zoeken te maken
dat het een noodeloze ontlediging is van ons
denk-bezit, ons denkend ik te isoleren van, ja
te stellen tegenover, de buitenwereld; dat er veeleer
alles vóór spreekt om aan te nemen, dat de voor-
stellingen, die ons verstand, in de beschouwing
van de wereld, vormt, één natuurgeheel met die
wereld uitmaken, en uit de objectieve werkelijk-
heid van deze natuurorde ontspringen.

Het behoef nauwlijks gezegd, dat wij, christenen,
ons allermint door de negatieve Kantiaansche
kritiek bevreemdigd gevoelen, en onze wereldbeschou-
wing, die in eerste en voornaamste instantie op de
Schrift berust, ons noopt om de realiteit der wereld
aan te nemen, gelijk ons verstand genoodzaakt

grammatica een theologische kwestie school.

Dr. Kuypers antwoordt nu aan Dr. Bronsveld:

Liever hoort ons Gereformeerde volk: Heere. Om-
dat het eerbiediger klinkt. Omdat hun beste Bijbel
het zoo steeds zeide. Omdat ze oordeelen, dat men
van den hoogen, heiligen God nooit met te dipen
eerbied spreken kan.

Maar als er, al ware het ook in het eenvoud-
igste dorpje, een wysneuzig betweter opstond,
die zeggen ging: „Omdat die man Heere zegt, is
hij Gereformerd!“ of ook: „Omdat die man bij
Heer blijft, deugt ie niet!“ geloof me vrij, dat dan
de vrome kinderen Gods zulk een ijdelprater wat
terdege op zijn ongeestelijke plaats zouden zetten,
en hem desnoods uit de boeken der beste schrijvers
zouden aantoonen, dat een echt Gereformeerde,
zooals De Moor het uitdrukt (B. de Moor, Comm.
op 1. Marc. I. 549), al dat afgoderij drijven
zelfs met een goddelijken naam verfoeit.

De geschiedenis heeft belazn bewezen, dat Dr.
Kuypers hier over het Gereformeerde volk wel wat
al te optimistisch dacht.

Zelfs nu nog zijn er ultra's, die, plus royaliste
que le roi, het een predikant kwalijk nemen wanneer
hij, niet den Verbondsgod, maar den persoon van
Jezus bedoelende, spreekt van Heer. Dit spreken
van Heer te wraken, is inderdaad Kuypersiaans-
scher dan Kuypers zelf deed. Want deze wilde, als
het er op aankwam om in praegnanten zin Jezus
als „heer en meester“ te huldigen, b.v. in de be-
lijdenis van Thomas, geschreven zien: „Mijn Heer
en mijn God“. En zoo spreekt hij ook in „Strikt
Genomen“, blz. 138 „van Christus onzen Heer“.

is deze werkelijkheid te denken, omdat God
den mensch in de wereld en de wereld voor
den mensch geschapen heeft; deze twee, als hij
elkander passende grootheden (mikrokosmos =
kleine wereld, en makrokosmos = groote wereld)
heeft samengevoegd.

Maar deze kritiek op de kritiek van Kant neemt
niet weg de waarde van het feit, dat hij de filosofie
in een hooger stadium van ontwikkeling, van be-
zinning en mondigheid, heeft geleid. De verdienste
van Kant is en blijft, dat hij de werkzame aandacht
der waarheidszoekers gevestigd heeft op den onder-
bouw, zonder welker deugdelijkheid de opbouw
waardeloos is, en voorts, dat hijzelf een proeve
van oplossing heeft gegeven, die de navolgende
geslachten dwingt met zijn denkwerk rekening
te houden.

••

Verwarmend en verheffend is de aanvaan-
lijke kennismaking met Kant's wijsbegeerte ge-
wisselijk niet! De kritiek op de „bloote rede“ werkt
eerst als een koud stortbad. De onderzoeker krijgt
een gevoel, of hij in een grafkelder verzeld ge-
maakt is! Hoe, — zoo vraagt hij — heb ik mij
nu altijd vergist in het vertrouwen op mijn ver-
stand, en ben ik gedoemd om altijd rond te loopen
met een denkapparaat in mijn hoofd, dat mij ont-
rent de werkelijkheid der wereld om mij heen be-
driegt, althans de mogelijkheid uitsluit om ooit
die wereld, zooals ze op zichzelf bestaat, te leeren
kennen?

Niet waar, deze ontdekking heeft iets ijels,
— ze verwoest iets moois en liefs in ons, dat
we dusver als een onvervreemdbaren schat hadden
meegedragen en gekoesterd?

Het moet erkend: de baanbreker, Kant, is een
afbreker, en in zekeren zin ook een inbreker ge-
weest, wiens werk (méér dan hijzelf ooit had ver-
moed) aan het modernisme materiaal heeft ge-
leverd om alle positieve waarheid te bestrijden.

Kant's bedoeling is het nooit geweest de
grondwaarheden van de christelijke religie met zijn
wijsbegeerte aan te tasten. Eer het tegendeel. Door
de stelling te poneeren, dat met het pure ver-
stand nimmer het bestaan van God kan worden
bewezen, heeft hij tegelijk willen constateeren, dat
ook het tegenovergestelde onmogelijk is, en dus
nimmer met het verstand bewezen kan worden,
dat God er niet is. Kant heeft, op grond van
zijn kritiek op de zuivere rede, aan de wetenschap
de macht en de bevoegdheid ontnegd, de theo-
logie te bestrijden.

Doch, gelijk gezegd, de tegenstanders van het
positieve christendom hebben de kritiek van Kant
terdege geëxploiteerd om er kwaad mee te stichten.

En Kant is aan dit verwoestingswerk niet on-
schuld.

Zijn ken-kritiek is te negatief, te slopend.

Maar, gelukkig, is de slooper ook een bouw-
er geweest, en wat hij met de kritiek op de zuivere
rede heeft afgebroken, heeft hij gepoogd met de
kritiek op de praktische rede te herstellen.

••

Onder de praktische rede verstaat de wijsgeer
den zedelijken wil van den mensch, maar — en
dit is karakteristiek voor zijn rationalistischen aan-
leg — dit zedelijk vermogen beschouwt hij niet,
gelijk de gewone (en o.i. normale) opvatting is,
als een eigensoortig, en van het verstand onder-
scheiden, vermogen der menschelijke ziel. Hij noemt
dozen zedelijken wil een vermogen van de rede;
de rede, van een afzonderlijke, dat is van haar
praktische, zijde beschouwd.

Zie verder over deze kwestie: Geroel. Theol.
Tijdschrift, XIII, blz. 257, en Utrechtsche
Kerkbode, 27 Mei en 3 Juni 1922. Ook: Gis-
pen, Eenige Brieven, blz. 62 en 85.

II. Protest tegen reconstructie der
historie (door Dr. Ph. J. Hoedemaker). Dit is
een overdruk van Heraut-artikelen, geschreven
ter aanvulling van het kroniekmatig overzicht, door
Dr. Bronsveld van de wordingsgeschiedenis der Vrije
Universiteit gegeven. Dr. Hoedemaker bewijst hier
met de stukken, dat de idee der Vrije Universiteit
in Nederland een geschiedenis heeft, die althans
tot het indienen van de Wet op het Hooger Onder-
wijs teruggaat.

III. De Theologische Faculteit en de
Kerk. In de derde bijlage eindelijk, een overdruk
uit De Heraut van 27 Juni en 4 Juli 1880, wordt
de uiterst gewichtige kwestie besproken, in welke
verhouding een theologische faculteit behoort te
staan tot de Kerk van Christus.

Deze kwestie was vooral van Christelijk Gerefor-
meerde zijde aan de orde gesteld door het ant-
woord, dat eenige Chr. Ger. predikanten uit de
classis Amsterdam gegeven hadden op de bekende
circulaire van 5 December 1878. Aan de Gere-
formeerden in den lande (Zie De Heraut,
nr. 53, en De Vrije Kerk, 1879, blz. 177-185)
en door de brochures: Heb de waarheid en
den vrede lief. Open Brief aan Dr. A. Kuypers,
door L. Lindeboom, en: Een zestal Bezwaren
tegen den grondslag der Vrije Univer-
siteit, door H. Bouker.

Het onderscheid tusschen de beide functies van het denkvermogen bestaat hierin, dat het bloote verstand antwoord geeft op de vraag: Wat kan ik weten? — terwijl de praktische rede zich bemoeit met de opdragende vraag: wat moet ik doen?

Hier ontmoeten wij in de wijsbegeerte wat in de religie de groote levensvraag is, die de ziel van den mensch stelt in de beslissingsure, op het scheidingspunt van den levensweg.

Saulus van Tarsen vroeg: „Heere, wat wilt Gij, dat ik doen zal?”

Hij vroeg het aan Jezus, als een licht van boven, — hij vroeg het als gave der openbaring.

Maar Kant vraagt aan de praktische rede, wat hij doen moet, aldus de taak der religie opleggend aan de wijsbegeerte.

Wij weten reeds uit het voorbeeld der Stoïcijnen, dat de wijsbegeerte op dit gebied niet enkel machteloosheid en ijdelheid is.

Er is een openbaring van de algemeene genade in het menschenhart, die fonkelt als sterrelicht.

„Overmits hetgeen van God kennelijk is, in hen openbaar is; want God heeft het hun geopenbaard” (Rom. 1:19).

Kant heeft dus niet heeltemaal ongelijk, wanneer hij de idealistische theorie, krachtens welke hij aannam, dat de vormen van aanschouwing en denking in ons verstand aanwezig zijn, — zoodat wij niet dat verstand zelf de kennis van de wereld opbouwen, — óók toepast op de praktische rede en zegt, dat wij in den menschelijken geest zelf de vormen kunnen vinden, waarmee wij de zedeleer construeeren.

De mensch immers ontdekt in zijn geest de idee van den plicht. Het is niet noodig, dat een zedemeester de plichts-idee in de menschziel ingiet of haar voorspreekt, — de idee is er van nature, ze is er zonder, en dikwijls ondanks, de begeerte haar te bezitten.

Van alles wat den menschelijken geest eigen is, vervulde dit feit van de autonomie (wat zichzelf ten wel is) van den plicht den wijsgeer het meest met bewondering. Ja, is het niet om verstand te staan, wanneer men daar heel diep in de ziel een stem hoort, die dikwijls getuigt tegen de ziel, een stem, die, noch door vleeting, noch door bedreiging, zich laat smoren, en een wet afkondigt, die de ziel, zoo niet gehoorzaamheid, dan toch respect, afdwingt?

Deze verwondering inspireert Kant tot de woorden, die sinds een spreuk geworden zijn in het wijsgeerig Israël, en ook voor den christen „goud” waard zijn: „Twee dingen vervullen het gemoed altijd weer met nieuwe verbazing en eerbied, hoe meer en hoe inniger de geest er over peinst: de sterrenhemel boven mij en de zedewet in mij. Beide mag ik niet, als in duisterneden gehuld, of in ongenaakbare regionen, zoeken, noch ook alleen vermoeden, — ik zie ze voor mij en verbind ze onmiddellijk met het bewustzijn van mijn bestaan”.

De inhoud van deze morele wet vatte Kant in deze hoofdsom samen: „Handel alleen naar den grondregel, die u in staat stelt om te willen, dat hij een algemeene wet worde”.

Deze regel is inderdaad voor de zedeleer van principieele betekenis en dus van verstrekkenden invloed. De moraal komt er door op het hooge peil. De mensch isoleert zich met zijn geweten niet van de menschheid, noch minder exploiteert hij de menschheid als middel, hij stelt zich feitelijk op den grondslag van de moraal, dien Jezus gaf in de woorden: „Alle dingen dan, die gij wilt, dat de menschen u doen, doe gij hun ook alzoo.”

Kant verzuimt echter deze moraal terstond in verbinding te brengen met haar diepst en allesbeheerschend beginsel, dat tevens beslist over haar hoogste doel: Gij zult den Heere, uwen God liefhebben boven alles, — gelijk hij ook, bij de vaststelling van de autonomie van het geweten nalaat rekening te houden met de vervalsching en ontwaarding van het geweten door de zonde, welke Paulus constateert in het woord: „Beide hun verstand en geweten zijn bevelikt” (Tit 1:15).

Intusschen is het een geestelijk genot te zien, hoe Kant in wijsgeerigen weg de edelste trekken der christelijke moraal onthult, wanneer hij verder betoogt, dat alleen de gezindheid van de daad over de daad beslist: „Al het goede, dat niet geworteld is in den zedelijken wil, is niets als schijn en blinkende ellende”.

Beslist kiest dus deze zedeleer haar positie tegen alle moraal (en we vinden dit soort overal in de filosofie!), die gegrond wordt op de nuttigheid en het effect.

Wanneer het geweten beveelt, draagt dit bevel een absoluut karakter (kategorischer Imperativ) en mag de mensch niet de vraag laten wegen: zal ik zelf iets winnen bij gehoorzaamheid? Ja, zóó streng handhaaft Kant de autonomie van den zedelijken wil, dat hij weigert de zedewet rechtstreeks aan een goddelijk bevel te verbanden, en dus anderzijds naar een verkeerd uiterste overzwenkt.

Een uitwendige autoriteit, zoo zegt hij, heeft de zedelijke wil niet noodig, zelfs niet de autoriteit der religie. Alle heteronomie (gezag, op den wil

van een ander gegrond) verzwakt de zuiverheid en kracht der moraal.

De categorische imperatief is ons verstand evenzeer ingeboren als de categoriën van het denken.

Det wel der moraal is even zeker en algemeen gekend als iedere wet der natuur.

B. W.

Correspondentie. I. P. v. M. te R. Uw opmerking is in zoover juist, dat ook voor Kant de vraag van de betrouwbaarheid van het verstand aan de orde is gesteld. Bedenk echter, dat een apriorische ontkenning van die betrouwbaarheid óók dogmatisme is, en wel van een negatief karakter.

Kant is de eerste geweest, die opzettelijk en wetmatig (dus kritisch) het verstand, op het punt der betrouwbaarheid, heeft onderzocht.

De apriori ontkenning der betrouwbaarheid, zonder dit onderzoek.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Als van oude prenten.

(De geschriften van L. E. en Ignatia Lubeley).

II.

„De Sterkste” en „Mietje van der Dussen”.

In m'n vorig artikel, waarin ik de bespreking begon van het werk der Schrijvers L. E. en Ign. Lubeley, trachtte ik eerst de algemeene betekenis van deze literatuur te doen zien.

Ik wees er op, hoe deze geschriften behooren tot het in de moderne letterkunde schijnbaar historische proza; dat ze den naam historisch ten volle verdienen, omdat hun inhoud berust op nauwgezette studie van familiepapieren en groote kennis van toestanden en verhoudingen uit den tijd, dien ze behandelen; dat ze in hun wijze van bewerken, hun taal- en stijlkleur, hun teekening van personen en zaken zijn als oude prenten, die een voorbijen tijd herleven doen.

Daarna besprak ik 't milieu, waarin deze geschriften ons brengen, den kring der achttiende-eeuwsche aristocratische families, zooals die leven op hun buitenplaatsen in onderling verkeer, dat door allerlei etiquette-voorschriften nauwkeurig bepaald is en in velerhande feestelijkheid tot uiting komt. De verdienstelijke reproductie van dit milieu nu, maar vooral de waarneming van de zielgesteldheid van de menschen, onder en achter den uiterlijken schijn van deffigheid en levensvreugde trachtte ik vervolgens aan te toonen, door een ietwat uitvoerige bespreking van de schetsenbunds „Silhouetten” en „Onder de Republiek”. Dezelfde qualiteiten nu zijn ook kenmerkend voor de romans, die we thans behandelen moeten: „De Sterkste” en „Mietje van der Dussen”.

Romans in den eigenlijken zin van 't woord zijn deze boeken niet. Van een intrigue, een verhoudingen-samenloop, die in den voortgang van 't verhaal geleidelijk wordt ontward en met een bevredigend slot wordt bekroond, is geen sprake; van een bepaald gebeuren, dat centraal is, dat we zien groeien en zich ontknopen, evenmin. Feitelijk is de inhoud niets dan familiegeschiedenis, levenshistorie van bepaalde personen, zonder meer. En waar dezen op hun belommerde buitengoederen 's zomers, hun statige stadsmuizen 's winters binnen een heel nauwen kring zich bewegen, belevende we in deze boeken geen groote dingen, vooral niets sensationeels. Als er eens een enkelen keer een gebeurtenis vermeld wordt, die stellig sensatie zal hebben verwekt — zooals b.v. het fusileeren van freule Judith van Dorth, omdat ze daadwerkelijk de orangistische beweging van 1796 gesteund had — dan geschiedt zulks sober, in enkele korte trekken, louter historisch.

Ook de vorm is niet die van den roman, althans niet van den modernen roman; hij is beschrijvend, verhalend. De auteur vertelt en doet de personen spreken.

En toch zijn deze boeken romans!

Want wat de hoofdeigenschap is van den roman is hier ook hoofdtrek: de analyse der verhoudingen, het ontleden der karakters, de visie op het leven zelf. Wie en wat de menschen zijn uit dien tijd en uit dien deffigen stand, dat willen ze laten zien; hoe in die omgeving, die we nauwelijks met onze fantasie kunnen bereiken, menschen leven, die we in werkelijkheid kennen. Ze geven dus psychologische beschouwing van historische objecten en daarom zijn ze ook geen historische lectuur alleen, maar historische romans, die het verleden belichten met de realiteit van onze eigene menschenziel.

„De Sterkste” vertelt het leven van Reinira van Gollstein, de dochter van den deffigen burgemeester van Zutten. Getrouwd met den heer Van der Borch, gecommiteerde ter Raad van State voor de Groninger Ommelanden, reist ze na haar huwelijk met haar man naar 't hooge Noorden, omdat zijn ambt een wonen in de Ommelanden meebrengt. Op dit punt vangt de geschiedenis aan, interessant al dadelijk, omdat we van reizen en reisgelegen-

heden uit die dagen doorgaans weinig indruk hebben.

De jongelieden nemen hun intrek bij een neef en nicht van Van der Borch, oude menschen al en geheel samengegroeid met hun omgeving. Reinira, een stedelinge en aan Fransche kostscholen opgevoed, voelt er zich niet thuis en weet, na veel praten, waarbij zij echter de sterkste blijft, haar man over te halen tot een voorloopigen terugkeer naar Zutten. Eenmaal daar, zet ze haar wil verder door: Van der Borch keert niet naar zijn Ommelanden weer, ofschoon hij er gansch niet los van is, maar vestigt zich in Gelderland, op een door Reinira's vader aangekochte buitenplaats. Dikwijls ook is het gezin — want de familie is intusschen uitgebreid — op z'n erfgoed in Westfalen.

De opvoeding van de kinderen leidt Reinira. Zij is de sterkste. Den oudsten zoon, in wien zij haar evenbeeld ziet, begunstigt ze in 't bijzonder. Zijn vele geldelijke tekorten weet ze steeds aan te zuiveren, ook nog als hij getrouwd is en z'n overdadig leven niet opgeven wil. Maar ook voor de andere kinderen zorgt ze met groote energie; den zonen zoowel als de dochters weet ze positie en inkomsten te bezorgen; Van der Borch, die reeds ouder was toen hij trouwde, laat haar de teugels van het bewind langzamerhand volkomen over. En Reinira, wier heerschzuchtige geest zich daardoor geheel uiten kan, wordt aldoor positiever in haar bedoelingen, en voelt zich steeds jonger. Ze is een gevierde gastvrouw, een bewonderde gast, een gevreesde meesteres, een strenge moeder. En in elk harer kinderen vindt ze iets van zichzelf terug — behalve in Amélie, een stil, bedeesd, weinig vleeslevend meisje, die in huishoudelijke zorgen haar levensvervulling vindt, en de bedillzuchtige moeder altijd uit den weg gaat.

Maar nu 't slot. Van der Borch is gestorven; in den oudsten zoon heeft de moeder zich bedrogen; de zorg voor levensonderhoud wordt steeds drukken; de kinderen krijgen hun eigen belangen; — 't wordt eenzaam om en in Reinira, vooral als ze slepend-ziek wordt en lange weken te bed ligt. Maar dan blijkt haar zelf en ons, dat niet zij de sterkste was en is, maar Amélie, de schuchtere, zelfopofferende, liefdevolle dochter, die nooit geregeerd, maar altijd gehoorzaamd heeft. En Reinira legt die bevinding met haar oude resolutie vast in haar testament.

Men ziet het, gebeuren is er in dit alles weinig — maar psychologie des te meer en de karakterteekeningen zijn heel goed. In meerdere fragmenten zit bovendien stemming, door de enkele strakke decor-kleuren en goed in den toon gehouden milieu-beschrijvingen. En de analyse van de vraag wie de sterkste is, is zuiver; schijn en wezen spreken ieder voor zichzelf sterk genoeg.

„Mietje van der Dussen” is een boek van meer fleur; er loopt niet door die lijn van zorg en voor het oog der buitenwereld weggehouden moeilijkheid.

De zusters van der Dussen zijn weezen uit een Amsterdamsch patriciërsgeslacht. De oudste, Clara, is getrouwd met den veel ouderen landheer Rouwenoot, die in het Geldersche het buitengoed „De Ulenpas” heeft, en nu besluiten de drie jongeren een in de buurt gelegen kleinere plaats „De Telling” te koopen. Zoo komen de zusters steeds bij elkaar en genieten van onderlinge gezelligheid, muziek, feestmalen, thee-uurtjes.

Daarbij is Mietje, de oudste van de bewoonsters van „De Telling”, altijd de ziel van alles. Vrolijk, vriendelijk, vol van zorgen en kleine attenties, is zij een aantrekkelijke figuur, vooral wel in haar groote en onbaatzuchtige liefde voor haar jongere zuster Ietje, met wie ze na den dood der andere zuster alleen is overgebleven.

Scherp contrasteert haar beeld met dat van Clara, die, lief voor het oog, een onsympathieke egoïste is, een zelfzuchtige echtgenote en een weinig zorgzame moeder. De opvoeding van haar dochtertje laat ze over aan andere, daartoe niet berekende krachten, tot teleurstelling van Mietje, die zich tot het kind aangetrokken voelt, ofschoon begrijpelijkerwijs weinig uiterlijke redenen daartoe bestaan. 't Eenige wat Clara zoekt en bespeculiert is, dat het kind straks van de erfenissen der tantes zal profiteren. Daarom wekt ze stelselmatig hun huwelijks-kansen tegen. Den eersten keer, dat er een pretendent naar Ietje's hand is, weet ze 't gevaar af te wenden. Maar de tweede jonkman, een beslist natuur, bereikt zijn doel. Ietje trouwt tot ergernis, maar verholven, van Clara, tot groote blijdschap van Mietje, schoon deze „De Telling” moet verlaten en alleen naar Doesburg, dicht erbij, moet gaan wonen. Mietje is dan een eenzame, maar die in haar zorgen voor en zich geven aan anderen, gelukkig en tevreden is. Maar diep in haar ziel is toch een leegte; haar warm en liefdevol hart heeft niet meer als vroeger een object, waaraan het zich geheel geven en wijden kan.

Vrij onverwacht echter wordt die leegte vervuld als haar de Freiherr von Wittenhorst-Sonsfeld ten huwelijk vraagt en krijgt. En daarmee gaat door Clara's berekeningen de streep!

Er is tusschen deze beide boeken groote overeenstemming.

Eensdeels psychologische geving verp. Maar dan. Beide verwe overwinning. rekening, ze de nergens dacht zit schriften.

Er is ook en Clara zij. Rouwenoot en Mietje st aardige, eer allen iets chologisch me is weer teewijding v iht dan die- jeven, dat in held en ove- historische e- komt.

Dat nu m beteken is, spiegel zijn, schijnbaar z doet zien. E schelden ro van het mod zegt, dat ta- van de mod- romans in e zuivere psy-

Nog moet dat de uitge- typisch oude- eeuwsche ve- weische kru- dra men de- modern en.

De lectuur bevelen. Wi deze pittige.

Corresp- tiouwag 77, van Laurillar bij den uitge- breng ik deze

ZI

„De beste- sche landen- seigenen tro- mits wij de- in het oog- dat goed-zijn- sche manier- juist is, dan- de beste pri- sche landen- mij op, toer- „Christentun- de „Zentralv- in deze vere- schen vereet- heid is gesy- blad: links- van Calvijn- ion's emblee- dienend, ver- een lach om- zooals het r- in ons oor- toepassing z- zelve en d- te gebruiken- ban uitsprek- Calvinisten- anderen het- op zichzelf t- niet door d- tengevolge v- den nood vi- elkaar gevo- weg aan, w- aan toe en- de wetten d- finds juist t- het natuurlij- kroon — v- bij de Zentr-

De